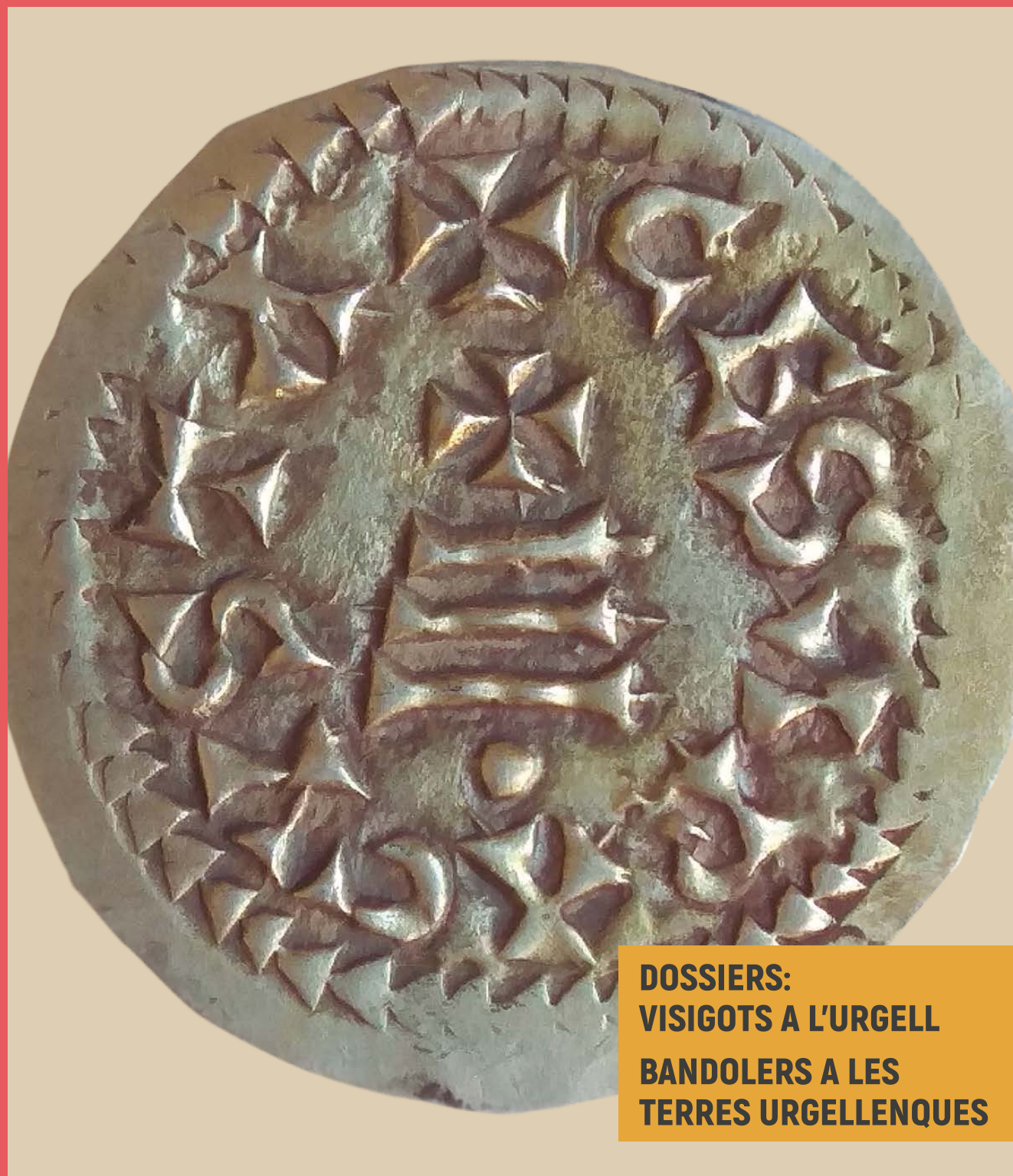

URTX

REVISTA D'HUMANITATS DE L'URGELL

MISCEL·LÀNIA ANUAL · TÀRREGA · ABRIL 2023 · núm. 37

DOSSIERS:
VISIGOTS A L'URGELL
BANDOLERS A LES
TERRES URGELLENQUES

ELS VIDRES DEL TOSSAL DEL MORO (CASTELLSERÀ, URGELL)

JOAN-MANUEL COLL RIERA

ABSTRACT

En este breve artículo se dan a conocer los recipientes y los objetos de vidrio recuperados en las excavaciones del Tossal del Moro, entre los que se destacan las copas de vástago macizo de la forma Foy 27. Estos materiales permiten enmarcar la datación del yacimiento en el periodo visigodo final, entre finales del siglo VII e inicios del siglo VIII.

This short paper analyses the vessels and glass objects recovered from the Tossal del Moro excavations, among which stands out the stemmed cups of the Foy 27 form. These materials allow dating the site in the last Visigothic period, between the end of the 7th century and the beginning of the 8th century.

PARAULES CLAU

Vidre, copa, visigòtic, tipologia.

A. EL JACIMENT

El poblat del Tossal del Moro es localitza al cim d'un turó o tossal, amb un ampli domini visual de les planes de l'entorn, al terme municipal de Castellserà (Urgell), al vessant sud de la serra d'Almenara. El jaciment presenta dos moments cronològics i culturals ben definits: una fase ibèrica, datada a partir del material ceràmic (s. V i II aC), i una fase posterior, de reocupació, datada a partir de dues sivelles de bronze tardanes, en època visigoda, aproximadament entre mitjan segle VII i el segle VIII.¹

La fase d'època visigoda, amb diferents subfases, aprofita i reconstrueix una part de les estructures d'època ibèrica, com és la muralla, reordenant tot l'espai interior amb la construcció de diferents àmbits d'habitació o habitatges adossats a la muralla, com passa a Puig Rom (Roses). Un d'aquests habitatges és una casa amb sis àmbits, identificats com a sales i magatzems, connectats mitjançant un passadís. S'han documentat tres portes d'un metre d'amplada obertes a la muralla, aparellades en un segon moment. Al centre del jaciment es situa un espai obert de tipus plaça, amb un edifici annex exempt.² Els arqueòlegs que l'han excavat apunten la possibilitat que es tracti d'un *castrum* d'època visigoda.³

B. ELS CONTEXTOS

Tots els contextos documentats amb fragments de vidre procedeixen d'estrats de paviment i reblliments de l'interior dels àmbits dels habitatges i de l'espai central o plaça. Aquests es caracteritzen per la presència única i exclusiva de ceràmica reduïda de cuina, elaborada a la torneta i a mà, amb olles i ansats (o tupins) formalment idèntics als documentats al jaciment del Bovalar (Seròs, Lleida),⁴ a més dels vidres que estudiem en el present article.⁵ D'entre les troballes efectuades al poblat se'n destaquen dues plaques de sivella de cinturó, de bronze i del tipus anomenat liriforme (s. VII-VIII).⁶ En conjunt tot el material documentat al jaciment s'ha de datar entre mitjan segle VII i el segle VIII.

---

¹ ESCALA *et alii*, 2018.

² AGUILÀ, 2009; MULET, 2010; MAZUQUE, 2011.

³ ESCALA, MULET i COLET, 2011, p. 251.

⁴ ROIG, 2011, p. 138, fig. 8.

⁵ Agraïm a Òscar Escala i al personal del Museu de Tàrrrega les facilitats per estudiar els vidres recuperats al jaciment.

⁶ ESCALA, MULET i COLET, 2011, p. 250, fig. 3 i 4.

C. EL VIDRE

Els vidres recuperats al jaciment del Tossal del Moro han estat estudiats, junt amb els de 120 jaciments més, dins d'una tesi doctoral sobre el vidre de l'antiguitat tardana a Catalunya i Andorra.⁷ La similitud del registre formal i tecnològic de les produccions catalanes del període visigòtic amb les del sud de França durant l'antiguitat tardana (s. VI-VIII) ens ha permès utilitzar com a classificació de referència l'obra de Danielle Foy «Le verre de la fin du IVe au VIIIe siècle en France méditerranéenne. Premier essai de typo-chronologie», on s'analitzen en detall les diferents formes, tonalitats i característiques físiques dels vidres d'aquella regió.⁸

Al llarg de les intervencions dels anys 2009-2015 efectuades al Tossal del Moro, s'han recuperat un total de **37** fragments de vidre pertanyents a un mínim de vuit objectes (**NMI: 8**).⁹ La major part del conjunt és format per les vores de vidre pertanyents a cinc copes (**NMI: 5**), totes elles elaborades en massa de vidre de color verd natural o verd clar. Es tracta de copes de tija massissa assimilables a la forma Foy 27. Quatre d'aquestes mostren el contenidor cilíndric, lleugerament exvasat, amb el llavi polit al foc (variant Foy 27b, fig. 1-3 i 5), mentre que una cinquena presenta el contenidor cilíndric, però amb l'obertura de boca quadrangular (variant Foy 27d, fig. 6), com passa en algunes peces de jaciments propers, com són la Fogonussa (Sant Martí de Riucorb, Urgell)¹⁰ i el Bovalar (Seròs, Segrià).¹¹

També s'han conservat dues tiges massisses de superfície estriada, una d'alçada curta, de tres centímetres d'alçada (fig. 7), i una altra de llarga, de cinc centímetres d'alçada (fig. 8), així com un fragment de peu cònic (fig. 9), fragments que podrien ser de les mateixes peces que les vores esmentades abans.

A partir de les vores també s'hi identifica la presència d'un bol àpode hemisfèric, del tipus anomenat merovingi o *palm cup*, assimilable a la forma Foy 28b (**NMI: 1**), de color natural verd-blau (fig. 4).

L'última peça recipient, no dibuixada, la constitueixen cinc fragments informes de vidre pertanyents a un recipient globular, del tipus ampolla o flascó (**NMI: 1**).

Finalment, i procedent de les prospeccions inicials efectuades en aquest jaciment, es va recuperar una dena de collaret (**NMI: 1**) de cos bitroncocònic i secció circular, elaborada en vidre negre opac i amb restes de fils blancs adherits en calent, anellant la dena i incrustats en forma de ploma (fig. 10), que tant podria ser una dena antiga reutilitzada durant el període visigòtic com a *heirloom*, com una dena púnica del període ibèric.¹²

D. CONCLUSIÓ

La presència de cinc copes de tija massissa Foy 27 ens permet centrar la cronologia del jaciment entre les darreries del segle VII i el segle VIII. A la resta de la Tarraconense Oriental, essencialment a l'àmbit de l'actual Catalunya, a tots els jaciments on s'han documentat copes Foy 27 aquestes són datades —estratigràficament, per C14 o per numismàtica— entre les darreries del segle VII i el segle VIII.¹³ Al sud de França, a la Septimània visigoda, la

⁷ COLL, 2021, p. 474-475, vol. II, lám. 425, fig. 1-8.

⁸ FOY, 1995.

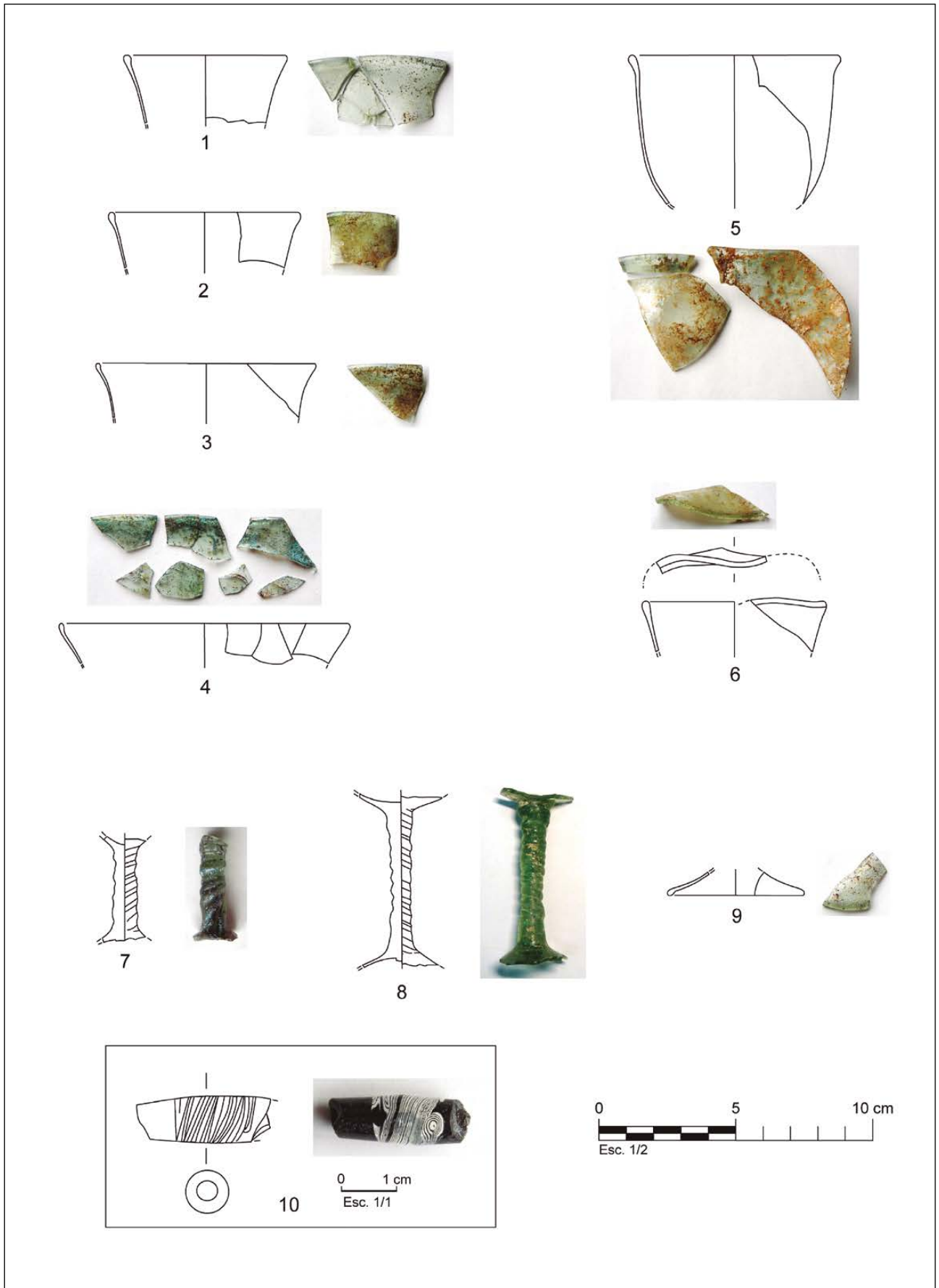
⁹ S'han estudiat i dibuixat tots els fragments amb forma i/o decoració, i s'han comptabilitzat com a individus o peces només les vores o fragments singulars/formals, com són les tiges, que permeten una diagnosi diferenciable de la resta d'individus del conjunt. Abreviat a l'estudi amb les sigles NMI (nombre mínim d'individus).

¹⁰ COLL, 2021, p. 472-474.

¹¹ COLL, 2021, p. 462-471.

¹² COLL, 2021, p. 683, nota 1475.

¹³ COLL, 2021, p. 666-673.

TOSSAL DEL MORO (Castellserà, L'Urgell), Intervenció 2009-2015: **1**, vora de copa Foy 27 (Ue.8142). **2**, vora de copa Foy 27 (Ue.8529). **3**, vora de copa Foy 27 (Ue.8150). **4**, vora de bol Foy 28 (Ue.8161). **5**, vora de copa Foy 27 (Ue.8159). **6**, vora de copa Foy 27d (Ue.8161). **7**, tija de copa Foy 27 (Ue.8142). **8**, tija de copa Foy 27 (Ue.6143). **9**, peu de copa Foy 27 (Ue.6033). **10**, dena (Ue.8001).

datació d'aquestes copes és la mateixa.¹⁴ Els bols hemisfèrics àpodes Foy 28b, més rars a l'àmbit català, presenten la mateixa cronologia.¹⁵

Una dada també important a tenir en compte és l'absència absoluta de recipients de vidre anteriors al segle VIII, com són ara les escudelles Foy 21a i les copes de tija buida Foy 23. L'absència d'aquestes dues formes, les més comunes dels segles VI i VII, respectivament, ens permet datar la formació i vigència del jaciment en un moment tardà del període visigòtic.

En resum, els vidres del jaciment del Tossal del Moro (Castellserà, Urgell) ens indiquen la dispersió i l'ús de les copes de vidre Foy 27 i dels bols àpodes Foy 28b en àrees de la plana de Lleida fins ben entrat el segle VIII, encara dins l'òrbita cultural i material del món visigòtic, en un moment previ a la islamització d'aquests territoris.

---

¹⁴ FOY, 2015.

¹⁵ COLL, 2021, p. 673-674.

E. BIBLIOGRAFIA

- AGUILÀ, M. 2009. *Memòria de la intervenció arqueològica al Tossal del Moro (Castellserà, Urgell)*. Núm. reg. 10988. Memòria inèdita.
- COLL, J.-M. (2021). *El vidre de l'antiguitat tardana a Catalunya i Andorra: Contextos i tipologia del vidre a la Tarraconense Oriental entre el baix imperi romà i l'antiguitat tardana (segles IV-VIII)*. Tesi doctoral inèdita dipositada a la Universitat de Barcelona (tres volums).
- ESCALA, Ò.; COLET, A.; MULET, M.; MAZUQUE, J.; MARTÍNEZ, J. (2018). «El jaciment ibèric i visigot del Tossal del Moro (Castellserà, l'Urgell). Darreres novetats». *Primeres Jornades d'Arqueologia i Paleontologia de Ponent*. (Balaguer i Lleida, 17-18 d'abril de 2015). Lleida: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura: Diputació de Lleida. Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 202-209.
- ESCALA, Ò.; MULET, M.; COLET, A. (2011). «El Tossal del Moro. Un jaciment visigot i ibèric a l'Urgell? Primers resultats». *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 25, p. 243-252.
- FOY, D. (1995). «Le verre de la fin du IVe au VIIIe siècle en France méditerranéenne. Premier essai de typo-chronologie». *Le verre de l'Antiquité tardive et du haut Moyen Âge. Typologie-Chronologie-Diffusion*. Guiry-en-Vexin: Musée Archéologique Départemental du Val d'Oise, p. 187-242.
- (2015). «À propos de quelques verreries des VIIIe - Xe siècles du Midi de la France». *Bulletin de l'Association Française pour l'Archéologie du Verre*, p. 61-65.
- MAZUQUE, J. (2011). *Memòria arqueològica de la intervenció a l'assentament ibèric i visigot del Tossal del Moro (Castellserà, Urgell)*. Pla d'ocupació de juny a desembre del 2011. Núm. reg. 10989. Memòria inèdita.
- MULET, M. (2010). *Memòria de la intervenció arqueològica al jaciment del Tossal del Moro (Castellserà, Urgell) del gener al juny de 2010*. Memòria d'excavació arqueològica inèdita dipositada al SAGC, núm. reg. 11712.
- ROIG, J. (2011). «Formas de poblamiento rural y producciones cerámicas en torno al 711: documentación arqueológica del área catalana». *711. Arqueología e historia entre dos mundos*. Vol. II. Alcalá de Henares: Museo Arqueológico Regional, p. 121-146. (Zona Arqueológica; 15)

EDITA

PATROCINA

